

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2025/03/toth-marton-a-19-szazad-eszmeihez-kotheto-tartalmi-elemek-a-kerettantervekben-15-04-08/>

Tóth Márton

A 19. század eszméihez köthető tartalmi elemek a kerettantervekben

Bevezetés

A 19. századi eszmék, a liberalizmus, konzervativizmus, nacionalizmus és szocializmus történelemre gyakorolt hatását jelzi, hogy rendszeresen felbukkannak a tantárgy szabályozóiban mint elvárando fogalmak. Viszont nehéz eldönteni, hogy az általános iskolai tanulmányaik során a diákoknak szükségük van-e ezekre, ugyanis ötödik és hatodik osztályban a kevésbé elvont fogalmak is bonyolultak lehetnek számukra,¹ és kétlem, hogy hetedik osztályra már ezen eszmék befogadására osztályszinten alkalmasak lennének. Kutatásomban azt vizsgáltam, hogy képesek-e az általam tanított hatodik osztályosok befogadni a 19. század eszméit.

Jelen írásomban kutatásomnak azt a részét mutatom be, melynek során az említett eszmék jelenlétét vagy éppen hiányát tártam fel a 2000-ben,² a 2012-ben³ és a 2020-ban⁴ kiadott általános iskolai történelem kerettantervekben. Ezt azért tettem, hogy bemutassam, ezen szabályozók mit várnak el ezekkel az eszmékkel kapcsolatban. A kutatásom nem foglalkozik a kerettantervek jelennel, állampolgári ismeretekkel foglalkozó részeivel és tematikus áttekintő fejezeteivel. Persze előreláthatóan nem fogom mindegyik kerettantervben mindegyik eszmét megtalálni, ezért egy kicsit tágabban vonom meg a keresés határait. Kutatásomban a tartalomelemzés módszerét használtam, ennek lényege, hogy meghatározott fogalmak megjelenésének gyakoriságát fogom keresni egy szövegtörzsben, vagyis a fent említett kerettantervi részekben.⁵ A konkrét eszmék (liberalizmus, konzervativizmus, nacionalizmus, szocializmus) megjelenésének gyakorisága mellett olyan fogalmakat, személyneveket és témakör/téma/altéma címeket is kiemelek, amely az eszmék gondolkodásrendszere nélkül kevésbé érthetőek meg (például az államosítás szükségességét nehéz megérteni a szocializmus megértése nélkül). Emellett olyan, az előbb említett tartalmi elemeket is kerestem, amelyek jelentős mértékben át vannak itatva az eszme érzelmi töltetével (például a trianoni békeszerződés tanítása közben is támaszkodunk a nacionalista érzelmekre, hogy megértsük a két világháború közti magyar társadalomra gyakorolt traumatizáló hatását). Ezeket mind csak az általános iskolai magyarázatra értem, magasabb szinten sokkal több tematikai egység, fogalom kapcsolódik szorosabban az eszmékhez. Az előbb említett két szempontot összevonva az eszméhez erősen kapcsolódó elemnek fogom nevezni. A szövegtörzs minden egyes szövegeleme esetében döntenem kell, hova soroljam, mert az ilyen kutatási módszer nem függetleníthető a kutató megítélésétől, így a teljes objektivitásra nem törekedhetek. Bár szerencsésebb lenne, ha nem egy ember végezné a szövegtörzs elemzését, de ez a kutatás mérete miatt nem volt megvalósítható.

Tóth Márton: A 19. század eszméihez köthető tartalmi elemek a kerettantervekben

Arra számítok, hogy az általános iskolai történelem kerettantervek az idő előrehaladtával sokkal jobban igazodnak az életkori sajátosságokhoz, így egyre kevesebb eszmetörténeti fogalmat találok.

A könnyebb átláthatóság kedvéért a 19. századi eszméket és a hozzájuk erősen kapcsolódó elemeket négy különböző színnel jelöltem. A liberalizmust **zöld**del, a konzervativizmust **kék**kel, a nacionalizmust **sárgá**val és a szocializmust **piros**sal.

A 2000-ben kiadott történelem kerettantervben megjelenő eszmék és a hozzájuk erősen kapcsolódó elemek

A kerettantervek közül a **2000-ben kiadott kerettantervvel** foglalkozom elsőként. Ebben a szocializmus eszméje és a hozzá erősen kapcsolódó elemek jelennek meg a legtisztábban. A **szocializmus** mint eszme konkrétan megjelenik a fogalmak között és vele egy helyen megtalálható **szociáldemokrácia** és az **utópia** kifejezés is. Ezek **Marx** nevével együtt a kerettanterv hetedik osztályosoknak szánt részében, a *Nemzetállamok kora* című témakörben található meg. Ami még szintén a hetedik évfolyamon jelenik meg a fogalmak között Az *első világháború* című témakörben az a **bolsevik** kifejezés és **Lenin** neve. Emellett a kerettanterv nyolcadikosoknak szánt részében *A világ a 20-as és 30-as években* című témakörében a **sztálinizmus** és a **tervgazdálkodás**, a *Magyarország a két világháború között* című témakörében a **kommunisták**, a *Magyarország története (a második világháború végétől) napjainkig* témakörben az **államosítás**, **kollektivizálás** és *A globalizálódó világ* témakörében a **kommunista diktatúrák** fogalmak jelennek meg. Címként pedig a *Magyarország a két világháború között* témakörben a **Forradalom és ellenforradalom** témában és *Magyarország története (a második világháború végétől) napjainkig* témakörben a **Sztálinizmus Magyarországon – a Rákosi-korszak** témában jelenik meg, szintén a nyolcadikosoknál.

A **liberalizmus** nincs megnevezve, de van néhány hozzá erősen kapcsolódó elem. Ilyen *A polgári átalakulás kora* című témakörben fogalomként a **felvilágosodás**, az **emberi jog**, a **népfelség elve**, a **hatalmi ágak** és a **kapitalizmus**, személyként **Rousseau** és témacímként az **Eszmék, személyiségek és események a felvilágosodás és a francia forradalom korából**, ilyen *A világ a '20-as és '30-as években* témakörben a **parlamentari demokrácia** és ilyen *A globalizálódó világ* témakörén belül **Az emberi és polgári jogok** téma.

Ezekon kívül a nyolcadik osztálynak szánt részben a *Magyarország a két világháború között* témakörben jelenik meg a **liberális** és rögtön ellentétéként a **konzervatív** kifejezés is a fogalmak között. Amit még a konzervativizmushoz erősen kapcsolódó elemnek találtam a tantervben, az a **Forradalom és ellenforradalom** témából az ellenforradalom rész, illetve **A bethleni konszolidáció** téma és a **konszolidáció** fogalma, amelyek a *Magyarország a két világháború között* című témakörben találhatóak.

A **nacionalizmus** szó még jelzőként sem jelenik meg. Amit érdemes megemlíteni, az néhány erősebben az eszméhez kapcsolódó elem. Ezek a fogalmak a hetedikeseknek szánt részen belül a **nemzet** a *Polgári átalakulás kora* és a **nemzetállam** a *Nemzetállamok kora* témakörben. Az előzőek mellett szerepel egy témacím is, a **Nemzetiségek ébredése A polgárosodás kezdetei Magyarországon** témakörön belül, ami erősen kapcsolódik a nacionalizmushoz. A nyolcadikosoknak szánt részben pedig egy témacím **A náciizmus Németországban**, és két fogalom található a **nemzetiszocializmus** és a **sovinizmus** *A világ a '20-as és '30-as években*

Tóth Márton: A 19. század eszméihez köthető tartalmi elemek a kerettantervekben

című témakörben. Az ezzel párhuzamos *Magyarország a két világháború között* témakörben pedig a **nyilasok** és az **irredentizmus** kifejezések utalnak a nacionalizmusra. Jól láthatóan a 2000-ben kiadott kerettanterv egy kivétellel nem tartalmaz olyan témakör- vagy témacímet, ami vagy az eszméket foglalta volna össze, vagy az egyik eszmére utalt volna. Ez az egy kivétel pedig a *Nemzetállamok kora* című témakör.

A 2012-ben kiadott történelem kerettantervben megjelenő eszmék és a hozzájuk erősen kapcsolódó elemek

A 2012-es kerettantervben egyik eszme neve sincsen megemlítve, de ez minden bizonnyal nem véletlen. A háttérben az állhat, hogy ezek a fogalmak bonyolultak az általános iskolai használathoz, különösen azért, mert a 2000-ben kiadott kerettantervhez képest a témakörök jelentős része korábbi évfolyamokra helyeződik át, tehát az azt tanulók legalább néhány hónappal fiatalabban találkoznak vele.

A 2012-ben kiadott kerettantervben ismét a **szocializmus**hoz erősen kapcsolódó elemek szerepelnek többségben. Az előző kerettantervhez hasonlóan a hetedik osztályos tananyagban a 19. század második felének egyetemes történelemmel foglalkozó témakörében, *A nemzetállamok kora és a gazdasági élet új jelenségei* címszó alatt találunk olyan fogalmat, mint a **szociáldemokrácia**, és olyan személynevet, mint **Marx**. Szintén a hetedik osztályban, *A nagyhatalmak versengése és az első világháború* című témakörben van elhelyezve egy kapcsolódó téma, **A háború következményei Oroszországban, Lenin és a bolsevikok hatalomra kerülése**, továbbá ugyanebben a témakörben a **bolsevik** fogalom és **Lenin** neve is helyet kapott. Még mindig a hetedikeseleknek szánt anyagban van **A kommunista diktatúra a Szovjetunióban. Sztálin, a diktátor. A GULAG rendszere** téma és a **kommunizmus** fogalma az *Európa és a világ a két háború között* témakörön belül. Majd ugyanennek az időszaknak a magyar történelmi részében, a *Magyarország a két világháború között* témakörben **A őszirózsás forradalom és a tanácsköztársaság okai, következményei** téma, és hozzá tartozó két fogalom, a **tanácsköztársaság** és a **vörösterror**. Ezt követően a *Hidegháborús konfliktusok és a kétpólusú világ kiépülése* témakörön belül találtam a jóléti állam kifejezést, mely furcsán hathat ennyi szélsőséges szocialista fogalom között. Végül a *Magyarország a második világháború végétől az 1956-os forradalom és szabadságharc leveréséig* című témakörben található az **államosítás**, **kollektivizálás**, **szövetkezet** fogalmai és a **Kommunista diktatúra: Rákosi, a diktátor** című témacím.

A 2012-es kerettantervben a **nacionalizmus**hoz erősen kapcsolódó elemek közül a **nemzet** fogalma kifejezetten sokszor jelenik meg, ugyanis a tartalmi kulcsfogalmak közé sorolja a tanterv, és így a legtöbb újkori és jelenkori témakörben megtalálható. Hetedik évfolyamon **A nemzetállamok kora és a gazdasági élet új jelenségei** témakörön belül helyezkedik el a **nemzetállam**, mint fogalom. A nacionalizmus egyik szélsőséges formája a **fasizmus**, mely az *Európa és a világ a két háború között* témakörben jelenik meg, a **nemzetiszocializmus** pedig a **Nemzetiszocializmus Németországban, Hitler a diktátor** témán belül. Szintén erősen kötődik az előbbi eszméhez a **revízió** fogalma és **A revíziós politika első sikerei**, ami a *Magyarország a két világháború között* című témakörben található.

A **liberalizmus** eszméjéhez ebben a kerettantervben a **felvilágosodás**, és az egyik legnagyobb filozófusát, **Rousseau**-t találtam meg **A felvilágosodás kora. Történelemformáló eszmék** című témán belül *A világ és Európa a kora újkorban* című témakörben. Érdekes módon

Tóth Márton: A 19. század eszméihez köthető tartalmi elemek a kerettantervekben

nem Rousseau-val egy helyen, hanem *A forradalmak és a polgárosodás kora Európában és Magyarországon* témakörben van elhelyezve a **népfelség elve** és ugyanitt a **kapitalizmus**. A **Demokratikus viszonyok megteremtése és kiépítése Magyarországon** témakörön belül pedig két fogalmat (**demokratikus intézményrendszer**, **jogállam**) és egy témacímet (**A demokratikus jogállam megteremtése**) helyeztek el, amik a liberalizmushoz erősebben kötődnek. Emellett a szocializmus gazdasági rendszeréhez kapcsolódó témacím és eszméként egy-egy fogalom jelenik meg *A gazdaság két útja*: **piacgazdaság** és **tervgazdaság** témán belül, ami *A két világháború versengése, a szovjet tömb felbomlása* témakörben helyezkedik el.

A **konzervativizmussal** erősen kapcsolatban lévő kifejezések közül csak a **konzolidációt** találtam, ami a *Magyarország a két világháború között* témakörben található.

A 2020-ban kiadott történelem kerettantervben megjelenő eszmék és a hozzájuk erősen kapcsolódó elemek

Végül a 2020-as kerettantervvel foglalkozom, amelyben mind a négy 19. századi eszme szó szerint meg van nevezve. Sőt külön témát kapott *A modern kor születése* témakörön belül a **liberalizmus**, **konzervativizmus** és **szocializmus** (*Politikai eszmék*: **liberalizmus**, **konzervativizmus**, **szocializmus**) és hasonlóan a fent említett témakörön belül a **nacionalizmus** (*A nemzeti eszme és a birodalmak kora*) is saját témával rendelkezik.

Ebben a kerettantervben is a szocializmushoz erősen kapcsolódó elemek kerültek többségbe. *A modern kor születése* témakörön belül szocializmus mellett a **kommunizmus**, **keresztényszocializmus** fogalmak és ugyanitt **Marx** neve található. *Az első világháború és következményei* témakörben mind az egyetemes, mind a magyar történelem témáiban kapunk egy-egy altémát és azokhoz tartozó lexikákat: **Lenin és a bolsevik hatalomátvétele**: **bolsevik**, **Lenin**; **A tanácsköztársaság hatalomra kerülése és bukása**: **tanácsköztársaság**, **vörösteror**. Majd **A kommunista Szovjetunió** téma található az egyetemes két világháború közötti időszakról foglalkozó *Totális diktatúrák* című témakörben. És bármennyire zavarónak tűnhet, a szélsőséges szocialista rendszerekre vonatkozó fogalmak mellett a **jóléti állam** fogalmat is itt említem, ami pedig saját altémát (**A jóléti társadalom**) kapott a második világháború utáni *A megosztott világ* témakörben. Magyarország második világháború utáni két témakörében (*Magyarország szovjetizálása, A forradalomtól az ezredfordulóig*) fogalomként az **államosítás**, a **tervgazdaság** és a **termelőszövetkezet**, téma vagy altéma címeiként pedig **A kommunista diktatúra kiépítése Magyarországon**, az **Egypártrendszer, államosítás, diktatúra**, **A tervgazdaság működése**, **A paraszti gazdaságok felszámolása, téjeszesítés** és **A szocialista modernizáció – „a legvidámabb barakk”** jelennek meg.

A **nacionalizmus**hoz erősen kapcsolódó elemek között kiemelném a **nemzet** szót, ami ismét tartalmi kulcsfogalomként van jelen. **A magyar nyelv és a nemzeti kultúra ügye** altéma **A magyar nemzeti ébredés és polgárosodás kora** témakör *A reformkor* témáján belül található. **A nemzeti eszme és a nemzetállamok Európája** altémát a már feljebb említett *A nemzeti eszme és a birodalmak kora* témán és *A modern kor születése* témakörön belül lehet fellelni. Az egyetemes két világháború közötti történelemmel foglalkozó *Totális diktatúrák* témakörben foglal helyet a **nemzetiszocializmus**, a **fasizmus** és témacímeként **A nemzetiszocialista Németország**. A *Horthy-korszak* témakörön belül helyezkedik el a **revízió** fogalma és az **Antikommunizmus és revíziós törekvések** altéma, *A második világháború* témakörön belül pedig a **nyilasok** és **A revíziós eredmények** altéma.

Tóth Márton: A 19. század eszméihez köthető tartalmi elemek a kerettantervekben

A **liberalizmus**hoz erősen kapcsolódó elemek ismét a kora újkori egyetemes történelemmel foglalkozó témakörben (*Új látóhatárok*) jelennek meg elsőnek. Ilyen a **kapitalizmus** és a **felvilágosodás**, ami az arról szóló **A korábbit felváltó világkép: a felvilágosodás** altémában található. Jóval később, a 20. század második felének egyetemes történelmével foglalkozó, *A megosztott világ* témakörénél jelenik meg egy fogalom, a **piacgazdaság** és egy altéma cím, **A nyugati demokrácia és piacgazdaság**. Majd *A forradalomtól az ezredfordulóig* magyar történelmi témakörnél található két fogalom, a **jogállam** és a **többspártrendszer** és két altéma, **A demokrácia és a piacgazdaság kiépítése** és **A többspártrendszer működése** a *Magyarország a rendszerváltoztatás után* témán belül.

Ismét jól kivehető, hogy a **konzervativizmus**hoz kapcsolódó elemek alulmaradtak a többi eszmével szemben. Amit itt fel lehet sorolni, persze a konkrét eszmén kívül, az a szintén *A modern kor születése* témakörön belül elhelyezkedő **keresztényszocializmus**. Ez utóbbi, bár a munkástömegek problémáira választ kereső eszme, azokat konzervatív módon próbálja megoldani. Amennyiben konzervatívnak számítjuk az antikommunizmust az **Antikommunizmus és revíziós törekvések** altéma (*A Horthy-korszak/A politika irányai*) címében, akkor azt is kiemelhetjük a kerettantervben.

Összegzés

A következő lépésként a fentebb említett eszméket és a hozzájuk erősen kapcsolódó elemeket összeszámoltam. Az ismétlődések elkerülése érdekében azon tematikai egységek (témakör/téma/altéma) esetében, amelyen belül megtalálható a címben is szereplő lexika, azt csak egyszer vettem figyelembe. Az eredményt az alábbi táblázatban tüntettem fel. Ebben a színek az eszmék és a hozzájuk erősen kapcsolódó elemek megjelenésének a gyakoriságát jelölik a többi eszméhez és a hozzájuk erősen kapcsolódó elemekhez képest sorrendben. (A **legsötétebb tónusú aláfestéstől** a **legvilágosabbig**, azaz a leggyakrabban megjelenő elemektől a legritkábban szereplőig.)

1. táblázat: Az 19. századi eszmék és a hozzájuk erősen kapcsolódó elemek száma általános iskolai kerettantervek.

	2000	2012	2020	Összesen
liberalizmus	9	7	7	23
konzervativizmus	3	1	3	7
nacionalizmus	7	5	9	21
szocializmus	13	13	13	39
Összesen:	32	26	32	90

Jól kivehető, hogy a **szocializmus**hoz erősen kapcsolódó elemek bőven többségben vannak. Ez nem meglepő, mivel egy olyan eszméről van szó, ami nagyon sok mellékággal rendelkezik, és aminek egy szélsőséges irányzata a világforradalmat tűzte ki célul. Ezt a 20. század második felében a kommunista Szovjetunió szuperhatalomként Közép-Európa jelentős

Tóth Márton: A 19. század eszméihez köthető tartalmi elemek a kerettantervekben

részére, így országunkra is kiterjesztette. Ezért egyértelmű, hogy sokkal több fogalom keletkezett hazánkban is, ami leírja szocializmus/kommunizmus megoldásait bizonyos problémákra. Mellesleg egy olyan eszméről van szó, amely érzelmi töltettel rendelkezik, ugyanis a szegényebb társadalmi csoportok problémáival könnyű együtt érezni. Ezért a mérsékelt szocialista keretek között létrejött fogalmak gyakori jelenléte is érthetővé válik.

Ezzel szemben a másik véglet a **konzervativizmus** megjelenése a kerettantervekben. Igyekeztem minél több olyan dolgot megragadni, ami bizonyos szempontból leírja az eszme lényegét. Talán a legvitathatóbb elem ilyen szempontból a keresztényszocializmus, mely bár konzervatív megoldás egy történelmi helyzetre, mégis egy másik eszme nevét viseli, és az általa felvetett problémára ad választ. Tanórai magyarázat közben ezért könnyen ki tud maradni az eszme konzervatív kötődése. Az előzőnél jelentősen erősebb kapcsolódó elem lehet a *Forradalom és ellenforradalom* témacímű az ellenforradalom és az *Antikommunizmus és revíziós törekvések* altéma címből az antikommunizmus. Mindkét tematikai egység különböző kerettantervek két világháború közötti Magyarországgal foglalkozó témakörében szerepel, és mindkettő témája leginkább konzervatív szempontból áll szemben a tanácsköztársaság időszakának történéseivel. Az előbbiekhöz hasonló a konszolidáció, amit a 1920-as évek Magyarországnak belpolitikai stabilizációjára használunk, emellett egy konzervatív lépésnek is számít a népköztársaság és tanácsköztársaság időszaka után. A 2000-ben kiadott kerettanterv tartalmazza a konzervatív szót, de csak jelzőként, az eszme konkrét használata helyett. Ezt nem tartom túl szerencsésnek, mert egy hétköznapi kifejezésről van szó, ami ilyen formában nem jelent mást, csak, hogy haladásra képtelen. 2003-as kerettanterv, ami lényegében megegyezik a 2000. évivel, kihagyja ezt a fogalmat. Megfigyelhető az az állandóság is, hogy a különböző kerettantervek két világháború közötti magyar történelmi témáiban helyezkednek el a konzervativizmushoz tartozó elemek (abban az esetben, ha a két világháború közötti történelmet az első világháborús harcok lezáródásával kezdjük). Ez alól kivétel a 2020-as kerettanterv, amiben külön altémacímet kapott *A modern kor születése* témakörön belül. A konzervativizmus tapasztalhatóan alacsony számú megjelenésének okát abban látom, hogy egyszerűen visszatartó erőnek tekintjük a történelem tanítása során. Ugyanis a hétköznapi gondolkodásban a múlthoz ragaszkodást képviseli, ezért a konzervativizmus eszméjét beskatulyázzuk, és a történelemre gyakorolt hatását alábecsüljük, sőt negatívnak tekintjük.

A **liberalizmus** és a hozzá erősen kapcsolódó elemek közül kiemeltem olyanokat, mint a felvilágosodás vagy annak politikai gondolatai és alkotói, illetve, amelyek a modern demokrácia fogalmkörébe tartoznak. Jól kivehető az a változás, hogy a kerettantervek között időben előre haladva az előbbi száma lecsökken, és utóbbi száma megnövekszik. Láthatóan a felvilágosodás gondolatai és alkotói az újabb kerettantervekben kevésbé hangsúlyosak, és helyette a jelenkorban használt liberális minimum és a liberális gazdaságpolitika dominál.

A **nacionalizmus** vagy a hozzá erősen kapcsolódó elemek a kerettanterv 19. századdal foglalkozó részében két esetben (2000, 2020) már a 19. század első felében megjelennek. A nemzet (minden bizonnyal a modern nemzetfogalom), a nemzeti ébredés és a nemzetállam fogalmak a nacionalizmus gondolati háttéré nélkül nehezen értelmezhetőek. Ezt követően a 20. század első felében találkozunk olyan fogalmakkal, melyek sértett nemzetek politikai eszméire és csoportjaira vonatkoznak, és amelyeket a nacionalizmusra épülve hoznak létre (például nemzetiszocializmus; revízió; nyilasok). Ebben nem csak az eszme gondolati háttérét, tehát tartalmát lehet felismerni, hanem – leginkább a magyar történelemre vonatkozóan – az emberek jelentős részére ható érzelmi töltetét is.

Tóth Márton: A 19. század eszméihez köthető tartalmi elemek a kerettantervekben

A kerettantervek áttekintése közben azt tapasztaltam, hogy a korábbi két kerettanterv (2000-es és 2012-es) nem vagy nem igazán használja az eszmék fogalmát, tehát a diákok felé nem volt elvárás, hogy megértsék ezeket. (Sőt 2012-re az eszmékhez erősen kapcsolódó elemek száma is jelentős mértékben csökkent.) Viszont ez megváltozott a 2020-ban kiadott kerettantervben, amiben mind a négy 19. századi eszme szerepel mint megtanulandó fogalom. Ami pedig talán a leglényegesebb felismerés volt, hogy ha az eszmék fogalmának az ismeretét nem is várja el egy-egy korábbi kerettanterv, az eszmék gondolati háttérét használja több alkalommal is. Erről azért vagyok meggyőződve, mivel a kerettantervek tele vannak olyan témakör-, téma- és altémacímekkel, valamint lexikai elemekkel, amelyek igénylik az eszme gondolati háttérére való építkezést.

Tehát elkerülhetetlennek látszik az eszmék használata a történelemoktatás közben, és lehet, hogy inkább az a kérdés, hogy megnevezzük-e őket vagy nem. Ha használjuk konkrétan az eszmék fogalmát, akkor egy szóval is elő tudjuk hívni a jelentését, és az eszméhez tartozó gondolatokat sem kell feltétlenül magyarázni. Mellesleg olyan kifejezéseket tanulnának meg ezzel, melyek a mai közéleti beszédben is benne vannak. Viszont egy elvont, és könnyen lehet, hogy az általános iskolások számára nem megérthető fogalmat adunk a diákok kezébe. Abban az esetben, ha nem tanítjuk meg számukra az eszméket, akkor minden egyes olyan történelmi téma tanítása esetén, ahol a használatuk szükséges, újra kell definiálnunk egy olyan fogalmat, amelyek használata kézenfekvő lenne.

2. táblázat: Az eszmetörténeti fogalmak összegző táblázata (2000, 2012, 2020)

Tantervek/ eszmék	liberalizmus	konzervativizmus	nacionalizmus	szocializmus
2000-es általános iskolai történelem kerettanterv	felvilágosodás; emberi jog; népfelség elve; hatalmi ágak; kapitalizmus; Rousseau; parlamentari- demokrácia; liberális; <i>Az emberi és polgári jogok.</i>	konzervatív; konszolidáció; <i>Forradalom és ellenforradalom.</i>	nemzet; nemzetállam; nemzeti szocializmus; sovinizmus; nyilasok; irredentizmus; <i>Nemzetiségek ébredése.</i>	szocializmus ; szociáldemokrácia; utópia; Marx; bolsevik; Lenin; sztálinizmus; tervgazdálkodás; kommunisták; államosítás; kollektivizálás; kommunista diktatúra; <i>Forradalom és ellenforradalom.</i>

Tóth Márton: A 19. század eszméihez köthető tartalmi elemek a kerettantervekben

<p>2012-es általános iskolai történelem kerettanterv</p>	<p>felvilágosodás; Rousseau; népfelség; kapitalizmus; jogállam; demokratikus intézmény- rendszer; piacgazdaság;</p>	<p>konzolidáció;</p>	<p>nemzet; nemzetállam; fasizmus; nemzeti- szocializmus; revízió;</p>	<p>szociáldemokrácia; Marx; bolsevik; Lenin; kommunizmus; tanácsköztársaság; vörösteror; jóléti állam; államosítás; kollektivizálás; szövetkezet; tervgazdaság; <i>A kommunista diktatúra a Szovjetunióban.</i> <i>Sztálin, a diktátor.</i> <i>A GULAG rendszere.</i></p>
<p>2020-as általános iskolai történelem kerettanterv</p>	<p>liberalizmus; felvilágosodás; kapitalizmus; piacgazdaság; jogállam; többpárt- rendszer; <i>A nyugati demokrácia és piacgazdaság.</i></p>	<p>konzervativizmus; keresztény- szocializmus; <i>Antikommunizmus és revíziós törekvések.</i></p>	<p>nacionalizmus; nemzet; nemzeti- szocializmus; fasizmus; revízió; nyilasok; <i>A magyar nyelv és a nemzeti kultúra ügye.</i> <i>A magyar nemzeti ébredés és polgárosodás kora.</i> <i>A nemzeti eszme és a nemzetállamok Európája.</i></p>	<p>szocializmus; kommunizmus; keresztény- szocializmus, Marx; bolsevik; Lenin; tanácsköztársaság; vörösteror; jóléti állam; államosítás; tervgazdaság; termelőszövetkezet; <i>A kommunista diktatúra kiépítése Magyarországon.</i></p>

IRODALOM

- R. FEDOR Anita – KOVÁCS János – BALOGH Erzsébet (2016): Tartalomelemzés. In: R. FEDOR Anita – HUSZTI Éva (szerk.): *Kutatásmódszertani kézikönyv*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 72-105.
<https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/e2a5f0fd-e40e-403d-99b2-ebaaaa3bee30/content> (Letöltés: 2024. ápr. 7.)
- KNAUSZ Imre (2001): Kiknek tanítunk történelmet? In: KNAUSZ Imre (szerk.): *Az évszámokon innen és túl... Megújuló történelemtanítás*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 24–42.
- 2000-ben kiadott kerettanterv: 28/2000. (IX. 21.) OM rendelet 1. sz. melléklet, [Magyar Közlöny 2000. évi 95. sz. II. k.](#) 97. (Letöltés: 2023. dec. 23.)
- 2012-ben kiadott kerettanterv: 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet 2. melléklet, [Magyar Közlöny 2012. évi 121. sz. 2. melléklet](#) 172. (Letöltés: 2023. dec. 23.)
- 2020-ban kiadott általános iskolai kerettanterv:
[A 2020-as NAT-hoz illeszkedő tartalmi szabályozók - Történelem](#) (Letöltés: 2023. dec. 23.)

JEGYZETEK

- ¹ KNAUSZ Imre (2001): Kiknek tanítunk történelmet? In: KNAUSZ Imre (szerk.): *Az évszámokon innen és túl... Megújuló történelemtanítás*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 24–42.
- ² 2000-ben kiadott kerettanterv: 28/2000. (IX. 21.) OM rendelet 1. sz. melléklet, [Magyar Közlöny 2000. évi 95. sz. II. k.](#) 97. (Letöltés: 2023. dec. 23.)
- ³ 2012-ben kiadott kerettanterv: 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet 2. melléklet, [Magyar Közlöny 2012. évi 121. sz. 2. melléklet](#), 172. (Letöltés: 2023. dec. 23.)
- ⁴ 2020-ban kiadott általános iskolai kerettanterv:
[A 2020-as NAT-hoz illeszkedő tartalmi szabályozók - Történelem](#) (Letöltés: 2023. dec. 23.)
- ⁵ R. FEDOR Anita – KOVÁCS János – BALOGH Erzsébet (2016): Tartalomelemzés. In.: R. FEDOR Anita – HUSZTI Éva (szerk.): *Kutatásmódszertani kézikönyv*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 72-105.
<https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/e2a5f0fd-e40e-403d-99b2-ebaaaa3bee30/content> (Letöltés: 2024. ápr. 7.)